

ізолювано. Характерною ознакою термінів є їхня міжнародність, адже міжнародні зв'язки найчастіше здійснюються у галузі науки і техніки, що значно полегшує взаєморозуміння фахівців, людей різних націй і мов.

Потребує свого вирішення питання про співвідношення терміна і номенклатурного знака. Останній являє собою систему "абстрактних та умовних символів" для створення "максимально зручних і з практичної точки зору засобів для позначення предметів, речей без прямого відношення до потреб теоретичної думки, яка оперує цими речами" [3]. На думку більшості дослідників, "різке розмежування понять "термін" і "номенклатурний знак" недоцільне" [4]. У досліджуваній деревообробній термінології під номенклатурою слід розуміти лише ініціально-цифрові еквіваленти термінів, які зручні у користуванні між спеціалістами, широко використовуються у спеціальній літературі, різноманітних каталогах тощо. У такому випадку можна говорити про зв'язок номенклатурного знака з поняттям, що позначається цим знаком, а в деяких випадках і про перехід номенклатурної назви у термін. Так, у реченні "Для поперечного розкрою і торцювання деталей використовуються такі верстати: ЦПА-40, Ц2К12, Ц2К20 та інші" - цей перелік можна розглядати як номенклатуру, а якщо розшифрувати наведені аббревіатури, то отримаємо терміни: ЦПА-40 - циркульний з поперечним автоматизованим рухом супорта; Ц2К12 - циркульний двосторонній кінцевирівнювач з максимальною віддаллю між пилками 1200 мм; Ц2К20 - те ж з максимальною довжиною оброблюваних деталей 2000 мм. Наведені дані є свідченням тісного зв'язку між терміном і номенклатурним знаком.

Аналіз технічної термінології дає підстави вважати, що основний її корпус уже сформувався. Проте вона, як і кожна термінологічна підсистема, потребує вдосконалення і унормування. На сьогодні одним з важливих завдань, що стоять перед термінознавцями, є необхідність обмежити використання у термінологічному вживанні паралельних утворень, синонімів. Для подальшого унормування технічної термінології необхідно більше зважати на відповідність окремих термінів специфіці української мови, ширше використовувати досвід, набутий у галузі термінотворення, 20-х - початку 30-х років, ув'язуючи процес термінотворення з рівнем розвитку технічної науки і досягненням у термінотворенні найбільш уживаних у сучасному світі літературних мов.

1. Л.Є.Азарова, А.В.Костюк *Загальні тенденції розвитку науково-технічної української термінології. //Проблеми освіти. Науково-методичний збірник. Випуск 2. -Київ, 1995. - с.160-170.* 2. Л.Азарова, Т.Поліщук *Шляхи формування науково-технічної термінології. //Проблеми української науково-технічної термінології. Тези доповідей 4-ої МНК. - Львів: Вид-во ДУ "Львівська політехніка", 1996. -с.9-10.* 3 Г.О.Винокур *О некоторых явлениях словообразования в русской технической терминологии //Труды МИФЛИ. 1938. - т.5. - с.8.* 4. Н.С.Родзевич *Поняття термін, термінологія і номенклатура у працях радянських і зарубіжних учених //Лексикографічний бюлетень. -К.: 1963. -В. IX.*

АВТЕНТИЧНА УКРАЇНСЬКА МОВА ТА ІНШОМОВНІ ЗАПОЗИЧЕННЯ В СУЧАСНІЙ ТЕРМІНОЛОГІЇ ДЕРЕВООБРОБЛЕННЯ

© Борис Прокопович, Лариса Яремчук, 2000

Український державний лісотехнічний університет, Львів

Розуміючи велике значення відновлення автентичного українського науково-технічного слова, наукові та вузівські колективи, а також окремі дослідники вклучилися

сьогодні у пошуки шляхів повернення Україні дійсно української термінології, зокрема і в царині деревооброблення. Про це свідчить значна кількість галузевих словників, виданих останнім часом, а також діяльність Держстандарту України у напрямку творення і стандартизації науково-технічних термінів.

Саме поняття «автентичне українське» дуже часто, звичайно, не безпідставно, трактується по-різному. Адже відомо, що протягом віків український народ був роз'єднаний. Він жив не просто в різних державах - він жив у межах ворогуючих імперій - Австро-Угорщини і Росії, тривале перебування в яких призвело до того, що зв'язок між українським народом як єдиним цілим розірвався. Свого часу Михайло Грушевський відзначав, що якби Велика Україна і Галичина не прагнули до зближення, а пішли різними шляхами, то через 20-30 років вони створили б дві різні національності на єдиній етнічній основі. Соціально-політичні середовища, в яких творилась і функціонувала українська термінологія, зумовили її розвиток у двох напрямках-східноукраїнському і західноукраїнському (галицькому) варіантах.

Наддніпрянці - це головним чином люди східнослов'янської культури і традицій. Хоча вони і відрізняються від росіян, але з останніми їх об'єднує дуже багато: спільність історичної долі, війни, трагедії і перемоги, релігія і культура. Адже понад 20 поколінь в Лівобережній Україні і майже 10 в Правобережній формувались разом з росіянами у складі Росії, а згодом і Радянського Союзу. Сучасне покоління дорослих галичан, життя дідів і навіть юність батьків яких проходила у складі Австро-Угорської і Польської держав, народилось і проживало в Радянському Союзі. Але світогляд цього покоління генетично формувався і орієнтувався на австро-німецьку і польську культуру, звичаї і традиції німців, угорців і поляків. Галичани також зазнавали багатовікової асиміляції і виробили українську термінологію під значним впливом німецької та польської. Таким чином, пройшло розщеплення українського народу як єдиного організму. Навіть сьогодні наша молода держава не може похвалитися необхідним взаєморозумінням своїх громадян, що проживають на Заході і Сході, в сучасній державній політиці і мові.

У зв'язку з наведеним вище в державних термінологічних стандартах недопустиме використання термінів, притаманних тому чи іншому регіону України, тому що вони в основному відображають помітний вплив інших технічних мов: в західних областях - австрійської та німецької (гиблярка, фальшгубель, шерхебель, шпунтгубель, гайсмус, штрейфак), в східній частині - російської (кромка, посадка, рубка).

Процес повернення в автентичну українську мову не повинен проходити сліпо. Науково-технічне слово не є і не може бути застиглою незмінною системою, бо її призначення - служити виразником динамічних життєвих процесів, бути найефективнішим засобом комунікації, обміну інформацією. Сьогодні не можна стати на позицію тотальної націоналізації термінів, характерної для періоду «Золотого десятиліття» 1922-1932 рр. Така тенденція була притаманна тоді багатьом мовам (наприклад, чеській, польській, німецькій). Вона не виправдала себе. Зараз, у зв'язку з інформатизацією суспільства, однозначно переважає інтернаціоналізація термінів. Тобто не можна вводити як основні, наприклад, такі терміни: колибель (маятник), кружлівка (центрифуга), гамівник (амортизатор), обвітрювач (аератор), оздобний (декоративний), двокишковий (двошланговий), мірочка (мензурка). Це також стосується таких понять, як ліпило (клей), толок (поршень), вальниця (підшипник), шмергель (наждак), прогонич (болт), мутра (гайка), лютування (паяння), текстура (картон), почіпний (підвісний), відштукочий (поштучний), вислідний (результуючий) та ін. Хоча, безумовно, переважно

всі такі терміни треба зберегти в лексикографії, в літературній і фаховій мові як її вербальне багатство. Такі поняття можуть вживатися в окремих регіонах в розмовному обігу або на рівні професійної лексики як синоніми нині чинних термінів.

Інтернаціональні терміни цілком природно приживаються у нашій мові і не тільки не збіднюють її, а, навпаки, дозволяють їй легше вписуватися у світовий науково-технічний простір. Термінологічна робота в Україні повинна передбачати узгодженість національної і міжнародної термінології, вироблення методологічних засад уніфікації українських термінів та їх збагачення за рахунок власних мовних надбань і необхідних лексичних запозичень. Наша термінологія розвивається в контакті з іншомовними середовищами і тому в ній повинні відбуватися здорові тенденції до її уміжнароднення при збереженні всього цінного з власного термінологічного фонду.

Однак треба застерігатись від двох крайностей, які приховує цей процес - замикання в межах мови та суцільна денаціоналізація. Запозичення виправдані і корисні тільки тоді, коли їх не можна замінити словами рідної мови, а також такі, які мають лише неповні синоніми в даній мові і вносять у поняття, котре вони передають, особливий уточнювальний відтінок. Запозичення допустимі в умовах певного контексту в силу їх стислості у порівнянні з відповідними синонімічними засобами рідної мови. Запозичення зайві, непотрібні, ведуть до ускладнення змісту, якщо існують терміни рідної мови, котрі мають абсолютно рівноцінне значення, позначають одне і те саме поняття.

На жаль, Держстандарт України часто узаконює терміни-кальки з інших мов. Це означає, що, мабуть, ще рано переходити до кінцевої стандартизації всіх українських технічних термінів. Треба зайнятись синонімічним словникарством. Тільки після детального всестороннього вивчення кожного терміна найвідповідніший з них повинен бути апробований висококваліфікованими лінгвістами та технічними спеціалістами, обговорений на сторінках спеціалізованих видань, і лише після цього може бути допущений до нормалізування Держстандартом. Це важкий і тривалий шлях, але самий правильний і надійний.

Останнім часом стали помітними болючі моменти справжнісінького нищення української мови, засмічення іншомовними термінами і діалектизмами. На шпальтах багатьох видань з'являються німецькі слова (гешефт, кайфувати), діалектизми, слова з дивною орфографією (наприклад, «лавреат») і т.п. Особливе місце займають слова та вирази, пов'язані з польською мовою, так звані полонізи (спортовці, телевізія тощо). Здійснюється засмічення української мови англійськими словами, які штучно переносяться на український ґрунт (софт-формінг, офіс, імідж), запозиченнями, які активно використовуються без явної потреби (самміт, мас-медіа), запозиченнями, які нам просто нав'язуються (трейдери, енерготрейдери).

Нам не треба боятися чужомовних запозичень, але й не захоплюватись ними. Адже останнім часом особливо помітне насування на нашу мову чергового привида - американізації (брифінг, спікер, спічрейтер, споуксмен, мер, самміт, презентація, імідж, бізнес, маркетинг, менеджмент, менеджер, маркетолог, коледж, аудит, іміджмейкер, реіндженіринг тощо). До речі, кількість таких термінів дуже швидко збільшується. Окремі з них навіть увійшли до нормативних документів як загальнодержавного, так і галузевого значення, зокрема і Міністерства освіти України. Багатьом недорого українська мова, то ж і не переймаються її чистотою і збереженням. Потреби у такій навалі іншомовних термінів зовсім нема, адже українська мова достатньо розвинута, багата і має свою термінологію. Англійське «manage» означає управляти, керувати,

«management» - управління, завідування, а «manager» - керівник, завідувач, господар. Відомо, що «market» - ринок, базар, «marketing» - торгівля, а «business» - справа, заняття, комерція, підприємництво і т.д. Єдиною причиною запозичання є певна мода на використання американізмів та бажання мовця продемонструвати свій соціальний статус. Запозичання пояснюються з міркувань престижності, в мовленні вживаються тому, що вони здаються більш сучасними, ніж їхні українські еквіваленти (наприклад, бартер - безгрошовий обмін, баланс - рівновага, асортимент - набір, сальдо - залишок, рентабельність - прибутковість, брокер - зареєстрований посередник, інвестор - вкладник, контракт - угода, дилер - посередник у торговельних угодах, дистриб'ютор - посередник - розповсюджувач, інтерпретатор - тлумач тощо). Таким чином, оці новітні чужомовні терміни мають українські відповідники і гострої потреби в них немає, а подібне засмічення мови, яке спостерігаємо, об'єктивно звужує сферу функціонування української мови, тобто порушуються як Конституція України, так і Закон про мови.

Коли країна мови-позичальника знаходиться під значним культурним та політичним впливом країни мови-джерела, як це має місце на сучасному етапі українсько-американських політичних та економічних відносин, то до культури такої країни надходить значна кількість нових предметів та концепцій разом зі своїми назвами, заповнюючи таким чином лексичні прогалини, що існують у мові цієї культури. Такі запозичення можуть, як виняток, допускатись принаймні на першій стадії їх проникнення. Але це зовсім не може стосуватися американізмів, які мають синоніми в українській мові і не є назвою предметів або концепцій, нових для української мови та української культури взагалі.

Для нас американізація є певною мірою загрозливою від русифікації, бо раніше у боротьбі проти попередньої англійська мова (як поширеніша у науковому світі) була природною противагою. Тепер же відсутність противаг може спричинити нову і вже остаточну асиміляцію, що означатиме загибель національної мови, освіти і науки.

1. У глибокому роздумі присів Мамай. «Голос України» 12 грудня 1998 р. №239. - С.6. 2. Л.Малевиц *Закономірності та особливості становлення науково-технічної термінології гідромеліорації*. Вісник №336 «Проблеми української термінології». - Львів, ДУ «Львівська політехніка», 1998. - С.196-200. 3. В.Перхач. Б.Іванків *Метелина хвиля* // *Науково-технічне слово* №1, 1995. - С.63-118. 4. Б.Прокопович, Л.Яремчук *Національне та інтернаціональне в сучасній українській деревообробній лексичі*. Вісник №336 «Проблеми української термінології». - Львів, ДУ «Львівська політехніка», 1998. - С.194-196.

ПРО ШЛЯХИ СТАНОВЛЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ПОЖЕЖНО-ТЕХНІЧНОЇ ТЕРМІНОСИСТЕМИ (на матеріалі словників XIX ст.)

© Олена Кучеренко, 2000

Харківський інститут пожежної безпеки

Опис становлення української пожежно-технічної терміносистеми неможливий без використання матеріалів українських словників. Зрозуміло, що насамперед українські технічні словники подають терміни та термінологічні сполучення.

Але, на нашу думку, не варто обминати загальні словники: одним із шляхів поповнення терміносистеми є термінологізація загальноновживаних слів. Загальноновживані слова становлять основу кожної термінологічної системи.

Пожежно-технічна термінологічна система (як будь-яка термінологічна система)